Tööstus-kaubanduslik tegevus Tartus.

I. Podsolov.

I jagu: Tööstus.

Sissejuhatus. Linna tööstuse kasvamisena tuleb mõista niisugust elanikkude tulundusliku tegevuse arenemist, mille ülesandeks on linna ja maakonna, hiljemini aga ka kaugemate maakohtade varustamine oma saadustega ja mille tulemuseks on, käsitööliste poolt omandatud teatavate kogemuste ja harjumuste tagajärjel, tegevus väljaveo otstarbel. Seda liiki tulunduslikus tegevuses sisaldub meie ülesande seisukohalt üks tähtis tunnus: nimelt haarab ja kaasutab seesuguseil juhtudel harilik käsitööstuslik, edaspidi aga tööstuslik arenemine järjest laialisemad elanikkude kihid ning koonduvad järjest laienevate ettevõtete ümber alatasa suurenevad kapitalid.

Üldmõttes ei või meie oma linna nimetada tööstuslinnaks. Sest 1904. a. näiteks oli siin töölisi kõigest 2% elanikkude üldarvust, kuna see arv tõusis samal ajal Pärnus 11%, Tallinnas 9% jne. Siiski sundis geograafiline asend linna avaldama mõnda tööstuslikku tegevust, nii et isegi veel läinud sajandi 80-date aa. lõpul oli arenenud omade tööstussaaduste varal teatav väliskaubanduslik tegevus [1]).

Vabrikutööstuslikkude ettevõtete kujunemine. Juba läinud sajandi lõpul hakkavad tekkima ettevõtted, mis pole oma olemuselt enam kodutööstuslikud ega väikekäsitööstuslikud, vaid kannavad puhtkapitalistlik-tööstuslikku iseloomu. Nii näit. asutatakse 1881. a. linna gaasivabrik, 1892. a. ühing K. Werg — auruvärvimiskoda, hiljemini tekivad telefonivabrik (asut. 1908. a.), pärmivabrik, A. Le Coq'i õllevabrik jne.

Tulunduslikud üldseadused, mis maksvad praegu, nagu vareminigi, mõjustavad ja on mõjustanud meie tööstust õige suurel määral. Kogu Vene tööstusse puutuvad ametlikud statistilised materjalid tõendavad, et alates eriti 1911. aastaga on tähelepandav erakordne tööstusettevõtete koondumise protsess, kusjuures väikeettevõtete arvel eriliselt suurenevad tööstused, milledes töötamas üle 1000 töölise. Vastavalt sündis ka ettevõtteis teotsevate tööliste arvu ümberkujunemine.

Kuigi Liivi kubermangus oli, alates 1901. a., märgata ettevõtete absoluutse arvu kasvamist, suurenes samal ajal ometi ka ettevõtete keskmine tööliste arv, nimelt järgmiselt: 1901. a. — 145, 1910. a. — 171 ja 1912. a. — 183 töölist. Eesti kubermangus vähenes ajajärgul 1908.—1912. a. vabrikutööstuste arv 52%, tööliste absoluutne arv aga suurenes 21% võrra.

Materjalide puudus ei luba meil täpsalt jälgida vabrikutööstuste tekkimist ning arenemist Tartus ega siinse kodu- ning käsitööstuse ümberkujunemist vabrikutööstuseks. Puhtkirjeldava materjali põhjal võib arvata, et see ümberkujunemine sündis üsna aeglaselt, kusjuures üksikud väikekäsitööstuslikud ettevõtted jäid veel õige kauaks püsima. Nii oli 1900. a. Tartus 38 vabrikutööstust 494 töölisega.

[1]) Tööndusest läinud sajandi viimasel veerandil vt. lk. 141.

Tartu, lk. 506